กัณฑ์ที่ 16

ปัจฉิมวาจา

แสดง ณ วันที่ ๑๘ ง กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ภาสิตา โข ปน ภควตา ปรินิพฺพานสมเย อยํ ปจฺฉิมวาจา หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติ ฯ

ภาสิตญฺจิทํ ภควตา เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ คจฺฉนฺติ หตฺถิปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ มหนฺตตฺเตน ฯ

เอวเมว โข ภิกฺขเว เยเกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ อคฺคมกฺขายตีติ ฯ

ตสฺมาติหมฺเหหิ สิกฺขิตพฺพํ ติพฺพาเปขา ภวิสฺสาม อธิสีลสิกฺขาสมาทาเน อธิจิตฺตสิกขาสมาทาเน อธิปปญฺญสิกฺขาสมาทาเน อปฺปมาเทน สมฺปาเทสฺสามาติ ฯ

เอวญฺหิ โน สิกฺขิตพฺพนฺติ

ณ บัดนี้ท่านทั้งหลายทั้งหญิงและชาย คฤหัสถ์ บรรพชิตทุกถ้วนหน้า มาสโมสรสันนิบาติในพระอุโบสถวัดปากน้ำ ณ เวลาวันนี้ ล้วนมีสวนะเจตนาใคร่เพื่อจะสดับตรับรับฟัง พระธรรมเทศนาในวันมาฆบูชา สมเด็จพระบรมศาสดาไว้อาลัยให้แก่เราท่านทั้งหลาย ให้เป็นเครื่องประจำใจของเราท่านทั้งหลายทุกถ้วนหน้า เรียกว่า ปัจฉิมวาจา พระองค์ทรงรับสั่งพระวาจานี้แล้วหับพระโอษฐ์ไม่ทรงรับสั่งต่อไป

พระวาจาอันนี้เป็นที่ตรึงใจของหญิงชายในโลกทุกถ้วนหน้า ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต สมเด็จพระบรมสามิตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไว้อาลัยให้แก่เราท่านทั้งหลายในเรื่อง เวยฺญธรรมของสังขารทั้งหลาย อาลัยอันนี้แหละเป็นปัจฉิมวาจาของพระจอมไตร ให้เราจำไว้อย่าลืมหลงว่าเราต้องเป็นอย่างนี้แน่ไม่แปรผัน เมื่อทราบชัดด้วยใจของตนมั่นในขันธสันดานแล้ว ความเสื่อมไปของสังขารทั้งหลาย หรือสังขารทั้งหลายเสื่อมไป ไม่ได้มีถอยกลับเลยแม้แต่สังขารใดสังขารหนึ่ง อาศัยสราคธาตุ-สราคธรรม หรือวิราคธาตุ-วิราคธรรม เกิดขึ้นที่เรียกว่าสังขาร สิ่งที่มีขึ้นเกิดขึ้น ปรุงขึ้นแล้ว ตกอยู่ในความแปรไป เสื่อมไปไม่มีเหลือเลยแม้สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง เสื่อมไปทั้งนั้น ความเสื่อมอันนี้แหละเป็นเครื่องประจำใจของเราท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต หญิงชายทุกถ้วนหน้า ให้นึกถึงความเสื่อมอันนี้ไว้

ความเสื่อมน่ะจะนึกที่ไหน? นึกถึงในตัวของเรานี่ อัตภาพร่างกายนี้ไม่คงที่เลยตั้งแต่คลอดจากครรภ์มารดาก็เสื่อมเรื่อยไป เสื่อมไปตามหน้าที่ เสื่อมขึ้น-เสื่อมลง เสื่อมขึ้นก็เจริญขึ้นเป็นลำดับไป พอเต็มอายุก็เสื่อมลงเรื่อยไป เสื่อมไม่มีหยุดเลย เสื่อมเรื่อย เมื่อเสื่อมเป็นดังนี้ละก็ สิ่งทั้งสิ้นหมดทั้งสากลโลกที่เราได้เห็นด้วยตา หรือได้ยินด้วยหู หรือได้ทราบด้วย จมูก ลิ้น กาย รู้แจ้งทางใจ อย่างใดอย่างหนึ่งมีความเสื่อมทั้งนั้น ไม่มีความตั้งอยู่ได้-มั่นอยู่ได้สักชั่วกัลปาวสานเลย มีความเสื่อมเป็นเบื้องหน้า ให้นึกความเสื่อม

อันนี้แหละ ให้ติดอยู่กับใจของอาตมา ถ้านึกถึงความเสื่อมดังนี้ละก็สังเกตได้นะ หัวเราะเสียงดังไม่ค่อยมีหรอก อย่างดังก็มีแต่ยิ้ม ๆ แหละ เพราะมันนึกถึงความเสื่อมอยู่ มันไม่ไว้ใจทั้งนั้น นึกว่าเสื่อมแล้วหน้าไม่ค่อยดีหรอก หัวเราะดังกับเขาไม่เป็นหรอก เป็นแต่ยิ้ม ๆ อย่างขบขันเต็มทีก็เป็นแต่ยิ้ม ๆ เท่านั้น หรือแย้มโอษฐ์เท่านั้น มันนึกถึงความเสื่อมประจำใจอยู่

ถ้านึกถึงความเสื่อมประจำใจได้ดังนี้ละก็ หากว่าเป็นภิกษุสามเณรจะต้องเรียนเป็นนักปราชญ์ของเขาได้ ทางคันถธุระ ทางวิปัสสนาธุระ เพราะแกนึกถึงความเสื่อมอยู่ ถ้าเป็นหญิงเป็นชายเป็นฆราวาสครองเรือน จะต้องมีหลักฐานมั่นคงใหญ่โตทีเดียว ไม่ใช่คนเหลวไหล ไม่ใช่คนเลวทราม ต้องเป็นคนอยู่ในความพยายามทีเดียว มันหมดไป-สิ้นไป รออยู่ไม่ได้ใจกายขยันนัก เพราะนึกถึงความเสื่อมอยู่ แกไม่รอผู้หนึ่งผู้ใดละ แกกลัวชีวิตของแกจะหมดไป แกรักษาชีวิตของแก หากว่าแกจะมารักษาศีลทางวัด แกก็ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดทีเดียว แกกลัวชีวิตมันหมดไปเสีย กลัวจะไม่ได้ศีลเต็มที่ เป็นแต่เพียงรักษาศีล กลัวจะไม่เข้าถึงอธิศีล ถ้าว่าแกทำสมาธิล่ะ แกก็ทำได้อย่างงดงามทีเดียว เพราะแกพยายามไม่หยุดยั้ง แกกลัวชีวิตจะไม่พอ แกรีบทั้งกลางวันกลางคืนทีเดียว นี้สมาธิของแกก็มั่นคง ผิดกับบุคคลธรรมดา ถ้าแกเจริญทางปัญญาล่ะ แกก็โชติช่วงทีเดียว คนอื่นไม่อาจที่จะเข้าถึง เพราะแกคำนึงถึงความเสื่อมของอัตภาพร่างกายของแกอยู่เสมอ แกก็ทำปัญญาได้รุ่งเรืองเจริญดี แกทำธรรมละก็เจริญดีทีเดียว เพราะแกนึกถึงความเสื่อมทางโลกก็เจริญดีเหมือนกัน เพราะแกกะวีกะวาดจัดแจงให้เรียบเสียในการเลี้ยงชีพ จะได้ทำความดียิ่งขึ้นกว่านั้นต่อไป เหตุนี้ความเสื่อมที่พระจอมไตรวางโอกาสไว้ให้เราท่านทั้งหลายน่ะ ตรึงใจไว้ในวันมาฆบูชา ที่พระจอมไตรทรงรับสั่งในเรื่องธรรมในวันมาฆบูชาน่ะ เป็นโอวาทย่อย่นสกลพุทธศาสนาสำคัญนัก

แต่วันนี้จะกล่าวในโอวาทสุดท้ายที่เรียกว่า ปัจฉิมวาจา ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้เป็นนิเขปกถาว่า

ภาสิตา โข ปน ภควตา ปรินิพฺพานสมเย อยํ ปจฺฉิมวาจา หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติ ฯ

แปลเนื้อความว่า จริงอยู่วาจา สุดท้ายนี้ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับสั่งแล้วว่า *"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เชิญท่านทั้งหลาย เราเรียกท่านทั้งหลายเข้ามาสู่ที่เฝ้าเรานี้ว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเสมอ"* นี่จำไว้อันนี้ สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเสมอ สิ่งที่ได้เห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหู ได้ทราบด้วยจมูก สิ้น กาย ได้รู้แจ้งทางใจ เสื่อมไปเสมอ ไม่เหลือเลย อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ ท่านจงถึงพร้อมด้วยความไม่เผลอ ไม่ประมาท ท่านจงถึงพร้อมด้วยความไม่เผลอในความเสื่อมไปนั้น ให้ตรึงไว้กับใจเสมอ นี้แหละเจอละทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ เป็นหนทางหมดจดวิเศษทีเดียว นึกถึงความเสื่อมอันนั้น นึกถึงความเสื่อมได้เวลาไรละก็ บุญกุศลยิ่งใหญ่เกิดกับตนเวลานั้น ให้นึกอย่างนี้ นี่เป็นข้อสำคัญ นี้เนื้อความของพระบาลีแปลเป็นสยามได้ความดังนี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายเป็นลำดับไป ว่าความเสื่อมอันนี้แหละมีอยู่กับใครบ้าง! หมดเราท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต หญิงชาย เด็กเล็กผู้ใหญ่ไม่ว่า เสื่อมทีละนิด ทีละนิด ทีละนิด เหมือนกับนาฬิกาเดิน เหมือนกันทุกคน ติณชาติ พฤกษชาติ รุกขชาติ วัลลิชาติ ใด ๆ ไม่เหลือเลย ในกำเนิดทั้ง๔ สังเสท

ชะ อัณฑชะ ชลาพุชะ โอปปาติกะ อัณฑชะ สัตว์เกิดด้วยฟองไข่ ก็เสื่อมเหมือนกัน สังเสทชะ สัตว์เกิดด้วยเหงื่อไคลก็เหมือนกัน เกิดขึ้นอาศัยน้ำเป็นแดนเกิด ก็เสื่อมเหมือนกัน
โอปปาติกะ จะลอยขึ้นบังเกิด บังเกิดในอบายภูมิทั้ง๔ เปรต นรก อสุรกายเหล่านี้ หรือว่าเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉานก็เสื่อม เกิดเป็นกายทิพย์ ภุมเทวดา รุกขเทวดา อากาศเทวดา จาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี ก็มีเสื่อมอีกเหมือนกัน เสื่อมทีละนิด ๆ ไปตามหน้าที่ พอหมดหน้าที่ก็แตกกายทำลายขันธ์ เสื่อมอย่างนี้เหมือนกันหมด หรือไปเกิดในชั้นพรหมทั้ง ๑๖ ชั้น พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา ปริตตาภา อัปปมาณาภา อาภัสสรา ปริตตสุภา อัปปมาณสุภา สุภกิณหา อสัญญี เวหัปผลา ก็เสื่อมเหมือนกัน แบบเดียวกันไม่คลาดเคลื่อน อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา ในปัญจสุทธาวาส ก็เสื่อมเหมือนกัน หรืออรูปพรหมทั้ง๔ อากาสานัญจายตนะภพ วิญญาณัญจายตนะภพ อากิญจัญญายตนะภพ เนวสัญญานาสัญญายตนะภพ ก็มีความเสื่อมดุจเดียวกัน

เมื่อมีความเสื่อมเช่นนี้น่ะพระพุทธองค์ประสงค์อะไร? จะต้อนพวกเราให้พ้นจากความเสื่อมเหล่านี้ให้ออกจากภพไปเสีย ให้เข้าถึงธรรมกายไปนิพพาน ต้องการอย่างนั้นหนา ไม่ใช่ต้องการท่าอื่นหนา จะต้อนพวกเราจะขับพวกเรา จะเหนี่ยวรั้งพวกเราพ้นจากไตรวัฏ กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ ให้ขึ้นจาก "วัฏสงสาร" วัฏสงสารน่ะคือ กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ ที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารนี้ จะให้ขึ้นจากภพ กามภพ รูปภพ อรูปภพ พ้นจากภพทั้ง ๓ ไป ให้มีนิพพานมีที่ไปในเบื้องหน้า ประสงค์อย่างนั้นจึงได้ทรงรับสั่งเช่นนี้ ให้เราไม่เผลอในความเสื่อมนั้น ถ้าไม่เผลอในความเสื่อมนั้นทำอะไรเป็นได้ผลหมด เป็นภิกษุ สามเณร ทำอะไรเป็นได้ผลหมด เล่าเรียนก็สำเร็จ คันถธุระก็สำเร็จ วิปัสสนาก็สำเร็จ ไม่ท้อถอยกันละ ฝ่ายอุบาสก อุบาสิกา ทำนาก็รวยกันยกใหญ่ ทำสวนก็รวยกันยกใหญ่ ทำไร่ก็ร่ำรวยกันยกใหญ่ เป็นคนไม่เกียจคร้านทีเดียว ถ้าว่ารับราชการงานเดือนก็เอาดีได้ทีเดียว หรือไม่ว่าทำหน้าที่อันใดเป็นเอาดีได้ทั้งนั้น รุ่งเรืองเจริญด้วยกันทั้งนั้น เพราะแกไม่เผลอ แกระวังตัวอยู่เสมอเช่นนี้ แล้วก็ทางชั่วแกไม่ทำทีเดียว แกกลัวมันตามไปลงโทษแก แกไม่ยอมเด็ดขาดทีเดียว แกเห็นความเสื่อมอยู่เสมอดังนี้ ให้เห็นอยู่อย่างนี้แหละจึงจะเอาตัวรอดได้ ถ้าไม่เห็นอย่างนี้เอาตัวรอดไม่ได้ ต้องเห็นความเสื่อมอยู่เช่นนี้

เมื่อเห็นความเสื่อมดังนี้แล้วท่านอุปมาอุปไมยไว้หลายนัยหลายประการ อุปมาอุปไมยไว้ว่า

ภาสิตํ อิทํ ภควตา คำอันนี้พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งแล้วว่า

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ คจฺฉนฺติ หตฺถิปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ แปลเนื้อความว่า
" ปทชาติทั้งหลาย รอยเท้าสัตว์ทั้งหลายทั้งหมดในชมพูทวีป ***ปทชาตา***น่ะ เขาแปลว่าปทชาติทั้งหลาย ทับศัพท์ถ้าว่าจะขยาย รอยเท้าสัตว์หมดทั้งชมพูทวีป ไม่เหลือเลย ปทชาติทั้งหลายของสัตว์ที่ไปด้วยแข้ง ***ยานิ กานิจิ*** เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ***สพฺพานิ ตานิ*** ปทชาติทั้งหลายเหล่านั้นทั้งสิ้น ***คจฺฉนฺติ*** ย่อมถึง ***สโมธานํ*** ซึ่งการประชุมลง ***หตฺถิปเท*** ในรอยเท้าแห่งช้าง แปลเนื้อความออกไปดังนี้ ***หตฺถิปทํ*** อันว่ารอยเท้าแห่งช้าง ***คจฺฉนฺติ*** ย่อมถึง ***หตฺถิปทํ*** รอยเท้าแห่งช้าง ***เตสํ อคฺคมกฺขายติ*** อันบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่าเลิศกว่าประสริฐว่าปทชาติทั้งหลายเหล่านั้น เรียกว่ารอยเท้าช้างเป็นใหญ่กว่ารอยสัตว์อื่นทั้งหมด เลิศกว่ารอยสัตว์ทั้งหมด *เสยฺยถาปิ* แม้ฉันใด "

Lesson 16

ภาพจาก : hubbesite.org

....ถ้าแม้ว่าจะเป็นภิกษุหรือสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ทั้งหญิงชาย คฤหัสถ์บรรพชิต ทุกถ้วนหน้า ถ้าผู้ที่มีใจจดอยู่ในความเสื่อมไม่พลั้งเผลอละก็ เป็นเจอซึ่งสมบัติในภพนี้ต่อไปในภายหน้า สมบัติในภพนี้ก็เป็นคนมั่งมีทีเดียว สมบัติในภายหน้าก็จะไม่เลินเล่อเผลอตัวทีเดียว เหมือนอย่างกับเราท่านทั้งหลายเป็นนักบวชเหล่านี้ เป็นอุบาสกอุบาสิกาเหล่านี้ นี่จึงได้แสวงหาธรรมในพุทธศาสนา แสวงหาบุญกุศลน่ะ รู้จะต้องละโลกนี้แล้วไปสู่ปรโลกเบื้องหน้า แสวงหาสิ่งที่เป็นที่พึ่งของตน นี่เพราะไปเห็นความเสื่อมเข้าแล้วนี่ ถ้าไม่เห็นความเสื่อมมันจะอย่างนี้อย่างไรเล่า เพราะมันเห็นความเสื่อมเข้าแล้ว ความเสื่อมอันนี้แหละ เมื่อเช่นนั้นแล้วให้อุตส่าห์มั่นคงอยู่ในอธิศีล ให้อุตส่าห์มั่นคงอยู่ในอธิจิต ให้อุตส่าห์มั่นคงอยู่ในอธิปัญญา....

ยทิทํม หนฺตตฺเตน นี้อะไร เพราะรอยเท้าของช้างนั้นเป็นวิปทชาติใหญ่

เอวเมว โข ภิกฺขเว เยเกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท เตสํ อคฺคมกฺขายติ ฯ

" ดูกรภิกษุทั้งหลาย " ***เยเกจิ กุสลา ธมฺมา*** " ธรรมที่เป็นกุศลเหล่าใด " ***สพฺเพ เต*** " ธรรมเป็นกุศลทั้งสิ้น" ***อปฺปมาทมูลกา*** "มีความไม่ประมาทเป็นต้นเค้า เป็นโคนรากทีเดียว มีความไม่ประมาทเป็นต้นเค้า ***อปฺปมาทสโมสรณา*** "ประชุมลงด้วยความไม่ประมาท" ***อปฺปมาโท เตสํ อคฺคมกฺขายตี*** "ความไม่ประมาทบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่าเลิศกว่าธรรมทั้งหลายเหล่านั้น" ***ตสฺมาติหมฺเหหิ สิกฺขิตพฺพํ*** เพราะเหตุนั้นเราควรศึกษา

ติพฺพาเปขา ภวิสฺสาม เราจักเป็นผู้เข้มแข็ง กล้าหาญ เราจะเป็นผู้บากบั่น ตรากตรำ เราจะเป็นผู้บากบั่นมั่นคง จะเป็นผู้ดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ในอันสมาทานซึ่งอธิศีล ในอันสมาทานซึ่งอธิจิต ในอันสมาทานซึ่งอธิปัญญา นี้ อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ๓ ข้อนี้เป็นข้อที่คาดคั้นนัก ความประมาท หรือความไม่ประมาท ๒ อันนี้เป็นข้ออันสำคัญ ความประมาททำให้เสื่อมเสีย ความไม่ประมาทไม่ทำให้เสื่อมเสีย ธรรมของพระบรมศาสดาจบพระไตรปิฎก มีความไม่ประมาทนี่แหละเป็นต้นเค้า ที่จะดำเนินถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของพระบรมศาสดา ที่จะพลาดพลั้งไม่ถูกต้องร่องรอยความความประสงค์ของพระบรมศาสดาก็เพราะความประมาท นี่เป็นขัอสำคัญนัก

ความประมาทน่ะคือเผลอไป ความไม่ประมาทน่ะคือความไม่เผลอ ไม่เผลอละใจจดใจจ่อทีเดียวนั่น อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา นี่เรียกว่าผู้ไม่ประมาท ท่านจึงได้อุปมาไว้ ไม่ประมาท ไม่เผลอด้วยอะไร? ไม่ประมาทไม่เผลอในความเสื่อมไปในข้างต้น ***ใน ปัจฉิมวาจา ไม่ประมาทไม่เผลอในความเสื่อมไป นึกถึงความเสื่อมอยู่เสมอ ให้เจอความเสื่อมไว้เสมอ นึกหนักเข้า ๆ แล้วใจหาย เอ๊ะ นี่เรามาคนเดียวหรือ เอ๊ะ นี่เราก็ตายคนเดียวซิ บุรพชนต้นตระกูลของเราไปไหนหมดล่ะ อ้าว ตายหมด เราล่ะก็ตายแบบเดียวกัน ตกใจละคราวนี้ ทำชั่วก็เลิกละทันที รีบทำความดีโดยกะทันหันทีเดียว*** เพราะไปเห็นอ้ายความเสื่อมเข้า ถ้าไม่เห็นความเสื่อมละก็ กล้าหาญนักทำชั่วก็ได้ ด่าว่าผู้หลักผู้ใหญ่ได้ตามชอบใจ ถ้าเห็นความเสื่อมเข้าแล้วกราบผู้ใหญ่ ปลก ๆ ๆ ทีเดียว เพราะเหตุอะไรล่ะ เพราะเห็นความเสื่อมเข้า มันไม่ประมาท ถ้าว่าประมาทเข้าก็ไปอีกเรื่องหนึ่ง เพราะฉะนั้นสำคัญนักความประมาท

ความประมาทน่ะคืออะไรทำให้ประมาทล่ะ? สุราซิ ความเมาซิทำให้ประมาท ความเมานั่นแหละถ้าว่าไปขลุกขลุ่ยกับมันนัก ไปคุ้นเคยกับมันหนักเข้าละก็มันทำให้เสียคนน่ะ ไม่รู้จักพ่อจักแม่พี่ป้าน้าอาปู่ย่าตายาย ว่าต่ำ ๆ สูง ๆ นี่เพราะมันเมา อ้ายเมาสุราน่ะมีเวลาสร่างน่ะ อ้ายเมาอีกอย่างหนึ่งล่ะ อ้ายนั่นเมาสำคัญเขาเรียกว่า***เมามัน*** ถ้าว่าช้างก็เรียกว่าเมามัน อ้ายเมามันนี้สำคัญนัก อ้ายเมามันนี่ไม่ได้ พ่อแม่เลี้ยงลูกหญิงลูกชายมาน่ะ ถ้าเมามันขึ้นมาแล้วก็ไม่ได้ละ แม้ว่าเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้นแหละ หญิงก็ลงจมูกฟิดทีเดียว ชายก็ลงจมูกฟิด ลงจมูกฟิดแล้วก็ไปแล้ว อ้ายนี่สำคัญ อ้ายนั่นประมาท นี่เป็นเหตุประมาทสำคัญ อ้ายเมามันนั่นประมาท ถ้าว่าช้างเรียกว่าสับมัน ไม่กลัวใครละอ้ายนั่น ไม่กลัวใครนั่นแน่ในคุกตะรางเมามันทั้งนั้น ไปอยู่โน่น ถ้าเมามันละก็ประมาทยกใหญ่ ถ้าเมาสุราก็ประมาทยกใหญ่

Lesson 16

ถ้าว่าเมามันด้วย-เมาสุราด้วย ๒ อย่างละก็ เสียยกใหญ่ทีเดียว ประมาท ตั้งอยู่ในประมาทแท้ ๆ ทีเดียว นี่ความประมาทไม่ประมาทมันอยู่อย่างนี้นะ ให้เลิกเมามันเสีย ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท

รอยเท้าของสัตว์หมดทั้งสากลโลกจะเป็นสี่เท้าสองเท้าไม่เข้าใจต้องประชุมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างน่ะเป็นของใหญ่กว่ารอยเท้าสัตว์อื่นหมดทั้งสิ้น ฉันใดก็ดี ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลที่ดีน่ะ หมดทั้งสกลพุทธศาสนา หมดทั้งพระไตรปิฎกทั้งหลายที่เป็นกุศลนั่น ย่อมมีความไม่ประมาทเป็นมูลราก นั่นแน่ อปฺปมาทมูลกา มีความไม่ประมาทเป็นต้นเค้า มีความไม่ประมาทเป็นมูลราก อปฺปมาทสโมสรณา ประชุมลงในความไม่ประมาทเหมือนรอยเท้าสัตว์อื่นประชุมลงในรอยเท้าช้าง ***ธรรมที่เป็นกุศลทั้งหมดประชุมอยู่ในความไม่ประมาททั้งนั้น นี้หลักพระพุทธศาสนาอยู่ตรงนี้*** ไม่ให้ประมาท เมื่อไม่ประมาท ความดีมีเท่าไรในพระพุทธศาสนา ในธาตุ-ในธรรม ย่อมประชุมลงในความไม่ประมาท คนไม่ประมาท ผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทแล้ว คนมีธรรมควรไหว้ควรเคารพควรนับถือทีเดียว คนมีธรรมคนตั้งอยู่ในธรรมนี้แล

ความไม่ประมาทนักปราชญ์สรรเสริญนัก อปฺปมาโท เตสํ อคฺคมกฺขายติ ว่าเลิศประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย แล้วกล่าวไว้อีกหลายนัย อปฺปมาทรโต นิโรธติ ผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทย่อมรุ่งโรจน์ทีเดียว เป็นของไม่ใช่พอดีพอร้าย เพราะฉะนั้นความประมาทและไม่ประมาทนี้ นักปราชญ์ทั้งหลายสรรเสริญความไม่ประมาทว่าเป็นธรรมของนักปราชญ์บัณฑิตชาติทั้งหลาย ดำเนินอยู่เนืองนิตย์อัตรา ***ความประมาท...นักปราชญ์ทั้งหลายติเตียนว่าเป็นทางไปของคนเมา ของคนไม่มีสติ ของคนพลั้งเผลอ ของคนพาล ไม่ใช่ทางไปของบัณฑิต ความไม่ประมาทเป็นทางไปของบัณฑิตแท้ ๆ***

ใครเป็นคนไม่ประมาทในสากลโลก? เมื่อครั้งพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ พระบรมศาสดาเป็นผู้ไม่ประมาท พระอรหัตทั้งหลายที่ได้บรรลุอรหัตแล้วเป็นผู้ไม่ประมาท ก็ได้แก่ พระพุทธเจ้าพระอรหันต์น่ะซิ เป็นผู้ไม่ประมาทนั่น-อย่างสูง อย่างเด็ดขาดไม่ประมาทแท้ ๆ ถ้าจะลดส่วนกว่านั้นลงไป พระอนาคาก็ไม่ประมาทตามส่วนของท่านทั้งมรรค-ทั้งผล พระสกทาคาก็ไม่ประมาทตามส่วนของท่านทั้งมรรค-ทั้งผล พระโสดาก็ไม่ประมาทตามส่วนของท่านทั้งมรรค-ทั้งผล โคตรภูบุคคลที่มีธรรมกายแล้วก็ไม่ประมาทเหมือนกัน มีความประมาทน้อย ความไม่ประมาทมีมาก ถ้าปุถุชนแท้ ๆ ละก็น้อยคนจึงจะมีความไม่ประมาทมาก มีความประมาทมากโดยมาก มีความประมาทน้อยโดยน้อย นี้ความจริงเป็นเช่นนี้ เมื่อรู้จักความจริงเช่นนี้แล้ว สิ่งที่ดีที่หายาก ถ้าว่าเราตั้งอยู่ได้ในความไม่ประมาทคอยนึกถึงความเสื่อมไป มีอารมณ์อยู่ไม่ใช่ไม่มีอารมณ์ ว่าตั้งใจว่าเรานึกถึงความเสื่อมนี้ว่าตั้งแต่นี้ไปเมื่อรู้เมื่อเข้าใจแล้ว จะนึกถึงความเสื่อมในสกลร่างกายนี้ไม่ขาดอยู่ จะเอาใจจดอยู่ที่ความเสื่อมนั่นแหละ เราจะนึกถึงความเสื่อมของตน นึกถึงความเสื่อมบุคคลผู้อื่น เมื่อลืมตาขึ้นเห็นภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา แน่ะ ความเสื่อมมันแสดงให้ดู นั่นแปรผันไปถึงแค่นั้นแล้ว นั่นก็แปรผันไปถึงแค่นั้น ประเดี๋ยวก็ตายให้ดู แน่ะ ทำให้ดูแล้ว ได้ยินเสียงพระสวดก็ดี เห็นโลงก็ดี แน่ะเป็นอย่างนี้แหละหมดทั้งสากลโลก เราก็เป็นอย่างนี้ ได้ยินเสียงพระสวดก็ดี เห็นโลงก็ดี แน่ะเป็นอย่างนี้แหละหมดทั้งสากลโลก เราก็เป็นอย่างนี้ เพราะเหตุฉะนั้นเมื่อบุคคลไม่เผลอในความเสื่อมเช่นนี้ไม่พลั้งไม่เผลอละก็ นั่นแหละ ผู้นั้นแหละได้ชื่อว่า ได้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท พระจอมปราชญ์สรรเสริญนัก

ถ้าแม้ว่าจะเป็นภิกษุหรือสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ทั้งหญิงชาย คฤหัสถ์ บรรพชิต ทุกถ้วนหน้า ถ้าผู้ที่มีใจจดอยู่ในความเสื่อมไม่พลั้งเผลอละก็ เป็นเจอซึ่งสมบัติในภพนี้ต่อไปในภายหน้า สมบัติในภพนี้ก็เป็นคนมั่งมีทีเดียว สมบัติในภายหน้าก็จะไม่เลินเล่อเผลอตัวทีเดียว เหมือนอย่างกับเราท่านทั้งหลายเป็นนักบวชเหล่านี้ เป็นอุบาสกอุบาสิกาเหล่านี้ นี่จึงได้แสวงหาธรรมในพุทธศาสนา แสวงหาบุญกุศลน่ะ รู้จะต้องละโลกนี้แล้วไปสู่ปรโลกเบื้องหน้า แสวงหาสิ่งที่เป็นที่พึ่งของตน นี่เพราะไปเห็นความเสื่อมเข้าแล้วนี่ ถ้าไม่เห็นความเสื่อมมันจะอย่างนี้อย่างไรเล่า เพราะมันเห็นความเสื่อมเข้าแล้ว ความเสื่อมอันนี้แหละ เมื่อเช่นนั้นแล้วให้อุตส่าห์มั่นคงอยู่ในอธิศีล ให้อุตส่าห์มั่นคงอยู่ในอธิจิต ให้อุตส่าห์มั่นคงอยู่ในอธิปัญญา

อธิศีล เป็นอย่างไร? อยู่ที่ไหน? นี่ตรงนี้เราต้องเข้าใจ วัดปากน้ำทั้งหญิงและชายทั้งภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาเขาเข้าถึง อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา เป็นพื้นเชียวมีมากนักตั้ง ๑๐๐ ที่เราบริสุทธิ์กายบริสุทธิ์วาจาน่ะนั่นเป็นแค่ศีลนะ ศีลบริสุทธิ์ เป็นแต่ศีลบริสุทธิ์ เราบริสุทธิ์เจตนานั่นก็เป็นแต่เจตนาศีลนะ เราบริสุทธิ์กายบริสุทธิ์วาจาเป็นสังวรศีลสำรวมระวังไว้ เราบริสุทธิ์เจตนาคิดอ่านทางใจมั่นเป็นเจตนาศีลนะ ไม่ใช่อธิศีลหรอก ยังไม่ถึงอธิศีล ถ้าถึงอธิศีลแล้วละก็ เห็นเป็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์นั่น อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์ เหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า เท่าดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์กลม อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นแหละ ถ้าเห็นศีลดวงนั้นเข้าแล้วละก็ นั่นแหละเขาเรียกว่า อธิศีล

เมื่อไปรู้จักอธิศีลแล้วละก็ อธิจิต ก็อยู่ในกลางอธิศีลนั่นแหละ ดวงเท่า ๆ กับอธิศีล ที่กายวาจาเราสงบ

Lesson 16

ดีก็ เพราะอาศัยจากใจของเราเจตนาสงบดี นั่นเป็นสมาธิเป็นสมาธิแต่ภายนอก ไม่ใช่สมาธิสำคัญ เมื่อเข้าถึงอธิจิต อยู่ในกลางของศีลนั่นดวงเท่า ๆ กัน ดวงเท่ากับดวงศีลอยู่ในกลางดวงของศีลนั่น เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ถ้าเข้าถึงอธิจิตเช่นนั้นละก็ ได้ชื่อว่าเป็นผู้มั่นคงละ ไม่โยกคลอนไปตามใครละ

เข้าถึงอธิจิตเสียแล้วยังไม่ลึกซึ้งเท่า อธิปัญญา อธิปัญญาสูงกว่านั้น เราอุตส่าห์พยายามให้เข้าถึงอธิปัญญา แม้จะเฉลียวฉลาดในกายวาจาสักเท่าหนึ่งเท่าใดเรียกว่าฉลาด อ้ายนั่นก็ปัญญาภายนอก เจตนาคล่องแคล่วอย่างหนึ่งอย่างใด ก็เรียกว่าความฉลาดของปัญญาเป็นภายนอก เข้าถึงปัญญาอยู่ในกลางดวงของศีลนั่นแหละ ใสยิ่งกว่าใสขึ้นไป สะอาดยิ่งกว่าสะอาดขึ้นไป เท่า ๆ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน เมื่อเข้าถึงดวงปัญญาเช่นนั้นละก็ นั่นแหละทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ เข้าไปในทางศีล สมาธิ ปัญญา นั่นแหละเข้าไปในทาง อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา นั่นแหละ เมื่อเข้าถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ละก็ ก็จะเข้าถึงธรรมกายเป็นลำดับไป เมื่อเข้าถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ละก็ไม่พ้นละ ต้องเข้าถึงธรรมกายแน่ เป็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์จริง ๆ แท้ ๆ เมื่อรู้จักแน่เช่นนี้ละก็ จะไปนรกกันได้อย่างไร ไม่ไปแน่นอน ถ้าทำหนักเข้าปฏิบัติหนักเข้า ก็จะเป็นลำดับไป มรรค-ผล ต้องอยู่กับเราแน่ ต้องออกจากวัฏทั้งสามแน่ ๆ คือ กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ ต้องออกจากภพ๓แน่ ๆ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่ต้องอาศัย มีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

ทีนี้นิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้าน่ะลึกซึ้ง ไม่ใช่ของพอดีพอร้าย เมื่อรู้จักอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา แล้วก็จะเข้าถึง วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ถึงกายมนุษย์ละเอียด เมื่อเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียดก็แบบเดียวกันอย่างนี้แหละ

เข้าไปในกลางกายมนุษย์ละเอียด กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ จะเข้าถึงกายทิพย์

หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางกายทิพย์ ถูกส่วนเข้า จะเข้าถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา วิมุตติ วิมุติญาณทัสสนะ จะเข้าถึงกายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม-รูปพรหมละเอียด อรูปพรหม-อรูปพรหมละเอียด

พอเข้าถึงเช่นนั้นแล้ว จะเข้าถึงกายธรรมด้วยอาศัยอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ จะเข้าถึงกายธรรมที่เป็นโคตรภู-กายธรรมโคตรภูละเอียด กายธรรมพระโสดา-โสดาละเอียด กายธรรมพระสกทาคา-สกทาคาละเอียด กายธรรมอนาคา-อนาคาละเอียด กายธรรมอรหัต-อรหัตละเอียด ที่จะถึงอรหัตตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหานได้เช่นนี้ ต้องอาศัยอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา หนา ถ้าไม่อาศัยอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ไปไม่ได้ ตำรับตำราก็ได้กล่าวไว้วางเป็นเนติแบบแผนว่า ***ทางปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา ทางอื่นไม่มีหรอก นอกจากทางศีล-สมาธิ-ปัญญา*** วินัยปิฎกทั้งปิฎก เมื่อย่อลงไปแล้วก็คือศีลนั่น ถ้าเข้าถึงอธิศีลแล้วละก็วินัยปิฎกทีเดียว ถึงโคนรากวินัยปิฎกทีเดียว ถ้าเข้าถึงอธิจิตเข้าโคนรากของสุตตันตปิฎก ถ้าเข้าถึงอธิปัญญาเข้าโคนรากของปรมัตถปิฎกทีเดียว นี่เป็นตัวสำคัญอย่างนี้

เมื่อรู้จักหลักอันนี้ วันนี้เราได้ฟังเทศนาให้ตรึงใจไว้ว่าเราจะเอาใจจดอยู่ในความเสื่อม ตามปัจฉิมวาจาที่พระองค์ทรงรับสั่ง ทรงรับสั่งแล้วหับพระโอษฐ์ไม่รับสั่งต่อไปว่า ***สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเสมอ เราก็นึกถึงตัวเรา เสื่อมไปเสมอไม่หยุดไม่ยั้งเลย หมดทั้งสากลโลก เสื่อมไปเสมอ นี่แบบเดียวกัน นี่ต้องหยุดอย่างนี้ไม่เผลอหนา*** เมื่อตรึกเช่นนี้แล้วละก็ตั้งอยู่ในความไม่ประมาททีเดียว ข้อที่สองไม่พลั้งไม่เผลอ ไม่ประมาท เมื่อตรึกเช่นนี้แล้วละก็ตั้งอยู่ในความไม่ประมาททีเดียว ข้อที่สองไม่พลั้งไม่เผลอ ไม่

ประมาท เมื่อรู้ว่าเสื่อมเช่นนี้แล้วละก็เราจะไปทางไหน ไปทางอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ไปทางโน้น ต้องเข้าถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญาให้ได้ ถ้าเข้าถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญาไม่ได้ ต้องรีบเร่งค้นคว้าหา อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา เหมือนอย่างบุคคลที่เหมือนกระเช้าไฟหรือเตาอั้งโล่ตั้งอยู่บนศีรษะ มันร้อนทนไม่ไหว ต้องรีบหาน้ำดับหรือเอาทิ้งเสียให้ได้ นั้นฉันใดก็ดี ต้องให้เจอใน อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ถ้าไม่เจอ ต้องรีบเร่งขวนขวายทีเดียวจึงจะเอาตัวรอดได้ ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุเต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ ฯลฯ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้